

a zsoldár, mint a kereszten szenvedő Krisztusra. "A zsoldárok eme Krisztus-távlatuságát a keresztyén egyház a maga története folyamán újra meg újra éppen az istentiszteleti közösségben juttatta érvényre, ezért az istentisztelet különleges módon a zsoldárokkal való közös élés helye." – írja Frieder Schulz, aki Bonhoeffer előbbi mondatát is idézi.⁵

A zsoldárok istentiszteleti használatához ad segítséget a 4. oldalon található Útmutató, mely az egyházi év ünnepei, ünnepkörei és néhány más szempont szerint rendszerezi a zsoldárokat.

A genfi zsoldárok zenei világa

A genfi reformátor szigorú puritánsága az istentiszteleti használatban – köztudottan – csak a teljes gyülekezet egyszólamú, hangszerkíséret nélküli énekét fogadta el, de a kor zenei talaján a zsoldárdallamok gyökeret vertek és gazdagon kivirágoztak. A 16. század második felében és a 17. század első két évtizedében kb. 70 év alatt közel 1530 kórustétel és kb. 200 lantra írott tétel látott napvilágot.⁶

A kor komponistái már a korábbi, csupán 80 dallamot tartalmazó gyűjteményt is megzenésítették. Maga Louis Bourgeois, a dallamok egy részének a szerzője is kiadta saját négyszólamú letéteit, sőt a vokális feldolgozásokkal egy időben a kor legnépszerűbb hangszerén, a lanton is megszólaltak a zsoldárok.

A teljes zsoldároskönyv máig legismertebb feldolgozását Claude Goudimel adta ki először 1564-ben és 1565-ben Párizsban, aki épp a genfi dallamokkal való foglalkozás révén ismerkedett meg a hugenottákkal és tanításukkal – hogy 1572-ben, számtalan hittársával együtt mártírhalt haljon a Szent Bertalan éjszaka vérengzéseiben. Az 1564-ben megjelent kötetben a genfi zsoldár polifón feldolgozások cantus firmusa (ld. kötetünk utolsó három tételét), míg 1565-ben a túlnyomórészt tenorba helyezett fődallammal készült homofón kancionál-tételek hagyták el a nyomdát.

A zsoldárok korabeli népszerűségének egyik legfőbb oka, hogy saját korának zenei és irodalmi nyelvén születtek. Kálvin akkor figyelt fel Clement Marot-ra, amikor annak zsoldárokat megverselő francia chansonjai I. Ferenc udvarában már nagy népszerűségnek örvendtek.⁷ Ugyanakkor a dallamok a reneszánsz vokálpolyfónia stílusjegyeit viselik magukon. Legegyértelműbb ez az egyszerű, vagy kettős zárlati szinkópákban. (ld. pl. a 80 zsoldár utolsó előtti sora, vagy a 108. zsoldár első sora.) E zárlatok tulajdonképpen csak többszólamú megszólaltatásban kerülnek harmóniaiilag, illetőleg ritmikailag helyükre. (Nem helyes tehát, ha a szinkópa középső hangjai alá játszunk új akkordot!)

A nagy svájci reformátor halálát követő 150 éven belül hazája református gyülekezeteiben gyakorlattá vált a többszólamú zsoldáréneklés a teljes gyülekezet részvételével. 1791-ben így mutatja be az ottani zenei életet egy német muzsikusz: "Soha semmi nem hatott úgy rám, mint az itteni négyszólamú egyházi ének. Az egész gyülekezet négy szólamra, az énekeskönyvben a szövegek mellett kinyomtatott hangjegyek szerint éneklí a reformátusoknál szokásos zsoldárdallamokat. Leánykák és fiúk éneklí a diszkántot, felnőtt nők az altot, férfiak a tenort és a baszszust... Aki csak a mi megszokott, tisztátalanul nyekergő egyszólamú éneklésünket ismeri, alig tudja elképzelni az ilyen négyszólamú, több száz, és mindenfajta életkorhoz tartozó ember által énekel zsoldárokozásnak méltóságát és erejét."⁸ Érdemes tudnunk, hogy a dallamok megtanulásának érdekében "az ifjúság konfirmációi fogadalmához pedig hozzákapcsolták azt a kötelezettséget, hogy életük fogytáig minden vasárnap a két istentisztelet után egy-egy órahosszat gyülekezeti karéneklést gyakorolnak."⁹

Ezzel a zenei gyakorlattal találkozhatott Maróthi György a 18. század harmincas éveiben svájci tanulmányútja során. Hazatérve ezt a mintát próbálta meghonosítani, melynek kapcsán 1743-ban megjelent a "Hármonias zsoldár". Terveit korai halála miatt nem tudta megvalósítani, s bár a kollégiumi diákeklésben tovább élt az egyszerű többszólamúságnak egy primitív változata, népünk megmaradt az egyszólamú, legfeljebb orgonakíséretes zsoldáréneklés talaján.

⁵ld. a 4. jegyzetnél

⁶Markus Jenny: A reformátusok hozzájárulása a XVI-XVII. századi gyülekezeti énekhez és egyházzenehez – Magyar Egyházzene II/4.

⁷Ld. Csomasz Tóth Kálmán: A református gyülekezeti éneklés, 205. old.

⁸Az idézett mondatok Johann Friedrich Reichardt tollából valók. Idézi Csomasz Tóth Kálmán: Maróthi György és a kollégiumi zene 32. old – Akadémiai Kiadó 1978.

⁹Csomasz Tóth Kálmán i.m. 33. old.